

25. Humboldt W. von Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts / W. von Humboldt // Gesammelte Schriften. – T. 1. – Berlin, 1907. – P. 112–145.
26. Krąpiec M. A. Język a świat realny / M. A. Krąpiec. – Lublin: KUL, 1985. – 143 s.
27. Lyons J. Semantics II / J. Lyons. – London, 1977. – 307 p.
28. Whorf B. L. Science and Linguistics / B. L. Whorf // Language, Thought and Reality. – Massachusetts Institute of Technology. – Massachusetts, 1957. – 327 p.
29. Wierzbicka A. The Semantics of Grammar / A. Wierzbicka. – Amsterdam-Philadelphia, 1988. – 257 p.
30. Wierzbicka A. Semantic Primitives and Lexical Universals / A. Wierzbicka // Quaderni di semantica 19. – 1989. – 1. – P. 103-121.
31. Sapir E. The Status of Linguistics as a Science / E. Sapir // Selected Writings of Eduard Sapir. – California: University of California Press, 1951. – P. 160-166.

Summary. The presented paper is devoted to actual problem of the part of speech referring for some individual tokens of pronominal origin in modern Ukrainian language. Despite the great achievements of the functional approach in Ukrainian theoretical linguistics of the late twentieth and early twenty-first century, this problem was not solved, despite the fact that it is the operation of these units allows to qualify them as modal words, as evidenced by illustrations from the living colloquial speech.

Key words: pronoun tokens, the part of speech status, modality, modal words.

УДК 81'42 = 161.2

В.В.Мозгунов, М.В.Багров

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ МОДАЛЬНОСТІ НЕСВІДКА У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті проводиться аналіз засобів вираження модальності невідка у сучасній українській мові. При цьому уточнюється дефініція категорії імперцептивності. Авторами зафіксовані випадки не лише лінійної структури семантики імперцептивності, а й градуативної. Подальші дослідження дадуть можливість провести типологічні узагальнення щодо особливостей передавання модальності невідка у слов'янських мовах.

Ключові слова: модальність, антропоцентризм, семантична експлікація, категорія невідка.

Історія вивчення категорії модальності не лише у вітчизняному, а й загалом у європейському мовознавстві – це історія часткових в своєму ґрунті досліджень, не зважаючи на їх велику кількість й намагання якомога ширше описати це явище в лінгвістичній системі [див.: 7; 8; 10; 12; 19; 20; 27; 31; 32].

Актуальність представленої роботи зумовлена зміною парадигми сучасних досліджень в галузі лінгвістики та їх переорієнтацією на антропоцентричні концепції, що дозволило розширити коло явищ мовної системи, які вміщуються в поняття модальності. Саме це дозволило розглядати модальність в її первозданному вимірі, сформульованому в працях Платона й Аристотеля [1]. У даному випадку ця робота не є винятком, оскільки є елементом масштабного вивчення категорії модальності у сучасній українській мові [17; 18]. Виходячи із твердження, що модальність є лінгвістичною універсалією текстотвірного характеру, спробуємо розглянути питання, що дотепер не входило у коло проблем української лінгвістики.

Мета роботи – представити засоби вираження модальності невідка (або імперцептивної модальності) у сучасній українській мові. При цьому автори ставлять перед собою **завдання**: уточнити теоретичні положення про модальність невідка, оскільки дефініції, якими керуються у сучасному слов'янському мовознавстві, почасти є неточними і не можуть повною мірою відображати цього явища у слов'янських мовах; виходячи із уточнених дефініцій, описати способи вираження відповідної семантики засобами сучасної української мови; визначити шляхи поглиблення досліджень у цьому аспекті, що дасть можливість проводити типологічну характеристику явища імперцептивної модальності у слов'янських мовах.

Різні наукові праці в різний спосіб описують явище модальності в українській мові в межах дійсного, умовного і наказового способу. Новітні дослідження – це здебільшого спроби заглибитися в семантику явища модальності, але все ж таки в межах цих трьох способів [8; 12; 24].

Таке положення, на нашу думку, зумовлене тим, що незважаючи на бурхливий розвиток функціональної граматики наприкінці ХХ століття, більшість учених не змогли подолати (чи вийти за межі) традиційного сприйняття української граматики і спробувати розглянути проблему категорії способу з функціональних позицій. Цьому сприяли й матеріали, вміщені в порівняльних граматиках, які сформували у славістів переконання, що про імперцептив як граматичну категорію можна говорити лише у випадку болгарської та македонської мов [11; 28]. До того ж коментарі зауважують, що ця категорія в болгарській і македонській мові формувалася під впливом турецької і зумовлена кількостілітнім пануванням турок на Балканах. Саме тому навіть в університетських академічних граматиках ми наврядчи зустрінемо опис категорії імперцептива [наприклад, див.: 12]. Результатом цього є формування помилкового уявлення навіть у колі фахівців про структуру української мови, до того ж це дає підстави стверджувати, що одні мови у зіставленні з іншими мають можливість передавати більшу кількість значень.

У такому разі виходить, що українська, російська чи то польська мова неспроможні передати імперцептивні значення, на відміну від болгарської, турецької, литовської, латвійської мов тощо. Можливо, таке твердження і мало б право на життя, особливо беручи до уваги, що «мова – це віконця, через які людина бачить світ» (І. Франко). Ми спробували уточнити метафоричне визначення класика, розглядаючи проблеми категорії модальності. Мова – це будівля, а вікна цієї будівлі – це модальні рамки висловлень [див.: 3]. У зв'язку з цим виникло питання – чи справді будівля української мови зовсім не має «віконця» імперцептивної модальності?

Семантичний аналіз висловлень української мови дає підстави ствержувати інше. Імперцептив взагалі вміщується в ряд категорій, властивих для речення або тексту: гіпотетичність, дубітативність, адміративність, імперцептивність, оптативність, – що так чи інакше виражають ставлення мовця до переказуваного ним змісту [2; 9; 15; 21; 22; 29; 30; 35]. Таким чином визначається традиційний обсяг категорії модальності. І більшість із названих модальних категорій уміщені в українській та інших типологічно близьких їй мовах у поняття способу. Інші категорії описуються окремо або не описуються взагалі, що є результатом того чи іншого ступеня граматикизації конкретної модальної категорії, або результатом впливу традиційних граматики, що лягли в основу наукового мислення.

Водночас можна сказати, що причиною сучасного стану наших знань про українську мову є сама структура української мови, в якій виділяємо виразні морфологічні показники імперативності чи умовності, натомість показників згадуваної адміративності не спостерігаємо. Стан наших знань про мову є випадковим набором багатьох мовних та екстралінгвістичних чинників.

Натомість унікальність мови і полягає в тому, що в жодному шкільному підручнику ми з вами не прочитаємо про спосіб несвідка, але звичайні носії мови успішно (а інколи вишукано майстерно) використовують ті засоби, які українська мова сформувала для передачі імперцептивних значень.

Віддзеркаленням традиційного «вузького» підходу описування проблем є словникова стаття, що описує спосіб, з «Лингвистического энциклопедического словаря» (Москва, 1990), автором якої є А.Я. Реферовська [див.: 14]. У цій статті лише згадується про наявність способу несвідка в окремих балканських мовах. При цьому зазначається, що віднесення цього явища до категорії способу залишається дискусійним. Насправді ж цей факт є підтвердженням того, що неправомірним є співвідношення модальності з дієслівною категорією способу [5; 13; 14; 26; 32; 33].

Імперцептивність часто визначається як властивий для окремих мов морфологічний спосіб, що виражає події і факти, безпосереднім свідком яких мовець не був, а вони йому відомі з переказування інших осіб [див.: 25]. Ретельний аналіз фактичного матеріалу вказує на те, що у випадку мови української можна говорити не про морфологічний, а семантичний спосіб, за допомогою якого мовець передає інформацію, що він не може, або не хоче брати на себе відповідальність за правдивість переданого.

Можемо передбачати, що імперцептив в українській мові є категорією тексту, оскільки реалізація цього значення повною мірою можлива лише з урахуванням контексту та конситуації висловлення, а узагальнену модальну рамку можна представити експлікацією типу:

‘Актуальний мовець говорить, що говорять... Актуальний мовець не хоче брати на себе відповідальність за правдивість сказаного’.

Імперцептивність в українській мові не слід ототожнювати з морфологічною категорією, оскільки семантика несвідка передається тут специфічними засобами, які традиційна граматики аж ніяк не дозволить віднести до граматичних засобів. Для підтвердження факту наявності категорії імперцептива в українській мові слід змінити вектор характеристики і йти не від форми до значення, а навпаки.

У зв'язку з розмаїттям термінології, що стосується описаного явища, ми не будемо вдаватися в термінологічну дискусію і зупинимося на використанні понять *імперцептив* і *модальність несвідка* як таких, що найбільш точно, на нашу думку, передають сутність цього явища.

Семантична категорія несвідка – це: 1) переказування конкретним мовцем почутої чи прочитаної інформації; 2) з вказівкою або без вказівки на конкретне чи узагальнене джерело цієї інформації; 3) з небажанням мовця брати на себе відповідальність за правдивість цієї інформації; 4) з можливою вказівкою мовця на власну думку щодо змісту переказуваної інформації.

Три перших елементи є конститутивними для значення категорії несвідка, четвертий елемент визначається нами як факультативний.

У межах імперцептивного висловлення передається інформація, автором якої мовець не виступає, або він не хоче брати на себе авторство, оскільки факт авторства тягне за собою відповідальність за зміст. Саме цієї відповідальності актуальний мовець прагне уникнути. Слід також звернути увагу на той факт, що вторинно переказуваний зміст може суттєво відрізнятись від змісту первинного. Крім того, модальна рамка імперцептивності може використовуватися у випадках, коли первинна інформація (а точніше – первинний автор) взагалі відсутня, і актуальний мовець подає власну інформацію, за яку не хоче нести відповідальності. У такому разі можна говорити про модальну рамку пліткарства.

Найголовнішим у даному випадку є те, що автор свідомо сигналізує, що надана ним інформація йому не належить, тому він не хоче брати на себе відповідальність за правдивість цієї інформації.

Причому, не береться до уваги факт, чи відповідає зміст вторинної інформації змісту первинної, оскільки, як ми уже зауважили, первинної інформації як такої може й не бути.

Водночас не можна будь-яке покликання на чужі судження кваліфікувати як імперцептивність. Тут істотним є факт дистанціювання від змісту переказуваної інформації. У такому випадку адресат не може покладати відповідальність за правдивість висловлення на того, від кого він почув це висловлення.

Можна говорити про два напрями імперцептивних відношень: 1) сумніви автора щодо реалізації події, про яку говориться у висловленні; 2) сумніви щодо правдивості переказуваного змісту про подію переказування інформації.

Допускаємо, що в українській мові категорія несвідка може реалізуватися на таких рівнях: 1) інтонаційний; 2) лексичний; 3) морфологічний.

Інтонація, властива для українського розмовного мовлення, може вносити до загального семантичного контуру висловлення елементи імперцептивних значень. Звичайно, інтонація як значеннєво обмежений показник імперцептивності накладається на неінтонаційні показники. Інтонація вносить до переказу зміни, що підкреслюють, як правило, негативне ставлення актуального мовця до переказуваної первинної інформації. Зрідка інтонація підкреслює позитивне ставлення актуального мовця щодо повторно переказуваного змісту. Отже, інтонація наврядчи здатна самостійно виражати значення категорії несвідка. Тому її слід кваліфікувати як додатковий засіб, що доповнює інші показники імперцептивності або накладається на них. Але в залежності від інтонаційного наповнення одне і те ж висловлення може мати різні експлікації, пор.:

Говорять, що Олена склала екзамен.

Експлікація 1: 'Актуальний мовець говорить, що говорять, що можливим є, що Олена склала екзамен'.

Експлікація 2: 'Актуальний мовець говорить, що говорять, що можливим є, що Олена склала екзамен → Актуальний мовець не вірить, що Олена склала екзамен'.

Спробуємо вербалізувати елементи значення, що можуть бути привнесені інтонацією.

Говорять, хоча я в це не вірю, що Олена склала екзамен.

Або:

Говорять, що Олена склала екзамен. Як подумаю про це – сміятися хочеться.

В останніх двох прикладах представлений описовий спосіб вираження категорії несвідка. Зауважимо, що вербалізація негативного ставлення мовця до переказуваної інформації не виключає вживання характерного інтонаційного контуру. Лексичні засоби вираження імперцептивної семантики можна поділити на дві групи. До першої віднесемо показники, що імманентно вказують на імперцептивність: *наче, ніби, неначе, мов, хіба* тощо. До другої віднесемо лексичні засоби, які реалізують імперцептивне значення за певних пресупозицій: *говорити, казати, розповідати, інформувати*.

Для другої групи названих лексем імперцептивний елемент фіксується тільки в слові *розповідати* у Словнику української мови в 11-ти томах. Дещо змінився лексикографічний опис цих одиниць у Великому тлумачному словнику сучасної української мови. Тут сема імперцептивності фіксується і для лексеми *говорити*, і для *казати*, і для *розповідати*. Причому слід зауважити,

що у словнику зазначено граматичну форму цих лексем, яка здатна передавати семантику імперцептивності – 3-я особа множини.

Аналіз словникових статей, що характеризують лексеми першого типу (а саме: *буцім, буцімто, мов, мовбито, наче, начебто, неначе, неначебто, немов, немов би, немовбито, ніби, нібито*) засвідчує, що лексикографами фіксується здатність цих лексем передавати імперцептивну семантику, хоча нами зафіксовані неточності у кваліфікації частиномовного статусу цих лексем з імперцептивним значенням. На нашу думку, ці неточності, власне, і зумовлені тим, що представлені лексеми можуть виступати не лише сполучниками. Так само не завжди їх можна визначати як частки. В окремих випадках більш вдалим було б їх віднесення до розряду модальних слів. Нижче спробуємо проілюструвати імперцептивне вживання одиниць обох груп.

(1) *І каже, що я раяла тебе, і Мотря буцім, так уподобала мене ще тоді, як у ярмарок бачила* (Панас Мирний «Лихий попутав»).

‘Актуальний мовець говорить, що говорять, що Мотря так його уподобала ще як у ярмарок бачила’.

(2) *Більше нічого не знаю, не пам’ятаю... Очунялась уже в тюрмі... за те, що буцім дитину у річку кинула* (Панас Мирний «Лихий попутав»).

‘Актуальний мовець говорить, що говорять, що її кинули до тюрми за те, що вона дитину у річку кинула’.

(3) *Так же, казали, у москаля дочка вмерла... гм... мов, бачся, на хуторах нікого такого й немає...* (Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»).

‘Актуальний мовець говорить, що говорять, що у москаля донька вмерла, і що, на хуторі нікого такого немає’.

(4) *Скот, мов, ніколи не реве без нужди... як вертається додому та реве — то він радіє, що скоро дома буде, та спочине...* (Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»).

‘Актуальний мовець говорить, що говорять, що скот ніколи не реве без нужди, коли вертається додому, а реве, бо радіє, що скоро дома буде, та спочине’.

(5) *Та, кажуть, наш-таки шепнув комусь там: спровадьте, мов, його, куди знаєте, мені його не треба!* (Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»).

‘Актуальний мовець говорить, що говорять, що мовець Х говорить, що говорять, що У треба кудись спровадити’.

Висловлення (5) потребує додаткового коментаря: у даному випадку спостерігаємо ситуацію не лінійної імперцептивності, а імперцептивності градуативного типу, коли одне імперцептивне висловлення виступає складовим елементом іншого, також імперцептивного висловлення.

(6) *Я хотів спитать вас, хоча про вас і пишуть у всіх газетах і на зборах говорять як про людину безстрашну і невтомну, хоч ви на вид такий, пробачте, і маленькі, і не дуже неначебто й здорові, так от, звідки воно у вас береться, оте все, що говорять, і самі ми знаємо, що ви з лютого пекла виходите переможцем, так от, що ви є така за людина, скажіть нам неофіційно, так, ніби ми і не на війні зовсім* (Олександр Довженко «Ніч перед боєм»).

‘Актуальний мовець говорить, що говорять, що його співрозмовник може вийти з будь-якого пекла переможцем. Актуальний мовець погоджується з тим, що говорять інші’.

У висловленні (6) спостерігаємо ситуацію реалізації всіх чотирьох елементів структури модальності несвідка – трьох облігаторних і четвертого факультативного.

(7) *Наче біда якась у Шанівку приповзла* (Любо Дашвар «Село не люди»).

‘Актуальний мовець говорить, що говорять, що можливим є, що біда якась у Шанівку прийшла. – Актуальний мовець не хоче брати на себе відповідальність за правдивість сказаного’.

(8) *У нього було начебто єврейське прізвище – Вайсготт* (Любо Дереш «Культ»).

‘Актуальний мовець говорить, що говорять, що можливим є, що у нього єврейське прізвище. – Актуальний мовець невпевнений у правдивості цієї інформації. – Актуальний мовець не хоче брати на себе відповідальність за неправдивість цієї інформації’.

(9) *А ще безслідно зник їхній однокласник, Левко Цур-і-Пек, начебто зліг із грипом* (збережена орфографія оригінала – В.М., В.Б.), *проте ніхто не був певний у цьому на всі сто* (Любо Дереш «Культ»).

‘Актуальний мовець говорить, що говорять, що можливим є, що Х захворів на грип. – Актуальний мовець не впевнений у правдивості цієї інформації. – Для того, щоб не вірити, актуальний мовець має підстави’.

Отже, зібраний нами матеріал дає підстави стверджувати, що в українській мові наявна чітка система засобів, за допомогою яких передається семантика модальності несвідка. Потребує додаткової перевірки припущення, що ці засоби важко кваліфікувати як суто лексичні, відтак слід уточнити їх статус в системі сучасної української мови.

У подальшому планується провести особливості функціонування висловлень з модальністю несвідка у різних стилях сучасної української мови, визначити характерні ознаки, спільні для слов'янських мов.

Список використаних джерел

1. Аристотель Сочинения в 4-х томах / Аристотель. – Т. 4. – М.: Мысль, 1983. – С. 645 - 680.
2. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений. Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова. – М.: Наука, 1988. – 338 с.
3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М.: Изд-во иностр. лит., 1955. – 416 с.
4. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / М. М. Бахтин. – М.: Искусство, 1986. – 444 с.
5. Брицын В. М. Синтаксис и семантика инфинитива в современном русском языке / В. М. Брицын. – К.: Наукова думка, 1990. – 320 с.
6. Будагов Р. А. Человек и его язык / Р. А. Будагов. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 262 с.
7. Виноградов В. В. Избранные труды / В. В. Виноградов // Исследования по русской грамматике. – М.: Наука, 1972. – 559 с.
8. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови / І. Р. Вихованець. – К.: Наук. думка, 1992. – 224 с.
9. Гак В. Г. Языковые преобразования / В. Г. Гак. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 763 с.
10. Гумбольдт В. фон. Избранные труды по языкознанию / В. фон Гумбольдт. – М.: Прогресс, 1984. – 397 с.
11. Дуриданов Й. За логическата основа на граматическите категории / Й. Дуриданов // Проблеми на логиката. Логиката и езиковедство. – София. – С. 56-91.
12. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. Монографія / А. П. Загнітко. – Донецьк: ДонНУ, 2001. – 662с.
13. Кацнельсон С. Д. Типология языка и речевое мышление / С. Д. Кацнельсон. – Л.: Наука, 1972. – 216 с.
14. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В. Н. Ярцева. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 683 с.
15. Мельчук И. А. Опыт теории лингвистических моделей «Смысл - текст». Семантика, синтаксис / И. А. Мельчук. – М.: Наука, 1974. – 314 с.
16. Мельчук И. А. К принципам описания означаемых (о лингвистической семантике) / И. А. Мельчук // Принципы и методы семантических исследований. – М.: Наука, 1976. – С. 201 - 217.
17. Мозгунов В. Особливості вияву категорії модальності в епістолярному жанрі мовлення / В. Мозгунов // Лінгвістичні студії. Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2008. – Вип. 17. – С. 231 - 236.
18. Мозгунов В. Модальність предикатів дозволу: спроба експлікації / В. Мозгунов // Лінгвістичні студії. Зб. наук. праць. – Донецьк: ДонНУ, 2010. – Вип. 20. – С. 164 - 171.
19. Немец Г. П. Семантико-синтаксические средства выражения модальности в русском языке / Г. П. Немец. – Ростов-на-Дону: Изд-во Рост. ун-та, 1989. – 144 с.
20. Немец Г. П. Грамматические средства выражения модальности в русском языке / Г. П. Немец. – Харьков: Око, 1991. – 176 с.
21. Степанов Ю. С. В трехмерном пространстве языка: семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства / Ю. С. Степанов. – М.: Наука, 1985. – 335 с.
22. Чейф У. Значение и структура языка / У. Чейф. – М.: Прогресс, 1975. – 482 с.
23. Austin J. How to Do Things with Words / J. Austin. – Oxford, 1962. – 167 p.
24. Dulewiczowa I. Czasowniki być i mieć w języku polskim i rosyjskim / I. Dulewiczowa // Acta Baltico-Slavica. – XIV. – Warszawa, 1981. – S. 91-107.
25. Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / Pod red. Kazimierza Polańskiego. – Wyd. 2, poprawione i uzupełnione. – Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1999. – 732 s.
26. Herder J. G. Sprachphilosophische Schriften / J. G. Herder // Verlag von Felix Meiner. – Hamburg, 1960. – P. 132-164.
27. Humboldt W. von Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts / W. von Humboldt // Gesammelte Schriften. – Т. 1. – Berlin, 1907. – P. 112-145.
28. Korytkowska M. Ze studiów nad modalnością w języku bułgarskim / M. Korytkowska // Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej. – XVII. – Warszawa, 1978. – S. 263-288.
29. Крәпеч М. А. Язык а свет реалны / М. А. Крәпеч. – Lublin: KUL, 1985. – 143 s.
30. Lyons J. Semantics II / J. Lyons. – London, 1977. – 307 p.

31. Topolińska Z. Miejsce konstrukcji z czasownikiem mieć w polskim systemie werbalnym / Z. Topolińska // *Slavia Orientalis*. – XVIII/3. – Kraków, 1968. – S. 427 – 431.
32. Whorf B. L. Science and Linguistics / B. L. Whorf // *Language, Thought and Reality*. – Massachusetts Institute of Technology. – Massachusetts, 1957. – 327 p.
33. Wierzbicka A. The Semantics of Grammar / A. Wierzbicka. – Amsterdam-Philadelphia, 1988. – 257 p.
34. Wierzbicka A. Semantic Primitives and Lexical Universals / A. Wierzbicka // *Quaderni di semantica* 19. – 1989. – 1. – P. 103-121.
35. Sapir E. The Status of Linguistics as a Science / E. Sapir // *Selected Writings of Eduard Sapir*. – California: University of California Press, 1951. – P. 160-166.

The article analyzes the means of expressing of non-witness modality in modern Ukrainian language. This definition clarifies category imperceptivity. The authors documented cases, not only the linear structure semantics imperceptivity but also graduativity. Further studies will enable to typological generalizations about characteristics of transmission of non-witness modalities in Slavic languages.

Key words: *modality, anthropocentrism, semantic explication, category of non-witness.*

УДК 81'42 = 161.2

В.В.Мозгунов, О.І.Ладнік

ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ КАТЕГОРІАЛЬНОЇ ПРИНАЛЕЖНОСТІ СЕМАНТИКИ МАЙБУТНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Стаття присвячена проблемам категоріального визначення футурума та проблемам взаємозв'язку лінгвістичної універсалії модальності з категорією майбутності в сучасній українській мові. При цьому представлений комплексний аналіз категорії футуральності і засобів її вираження у взаємозв'язку з категорією модальності.

Ключові слова: *модальність, майбутність, лінгвістична універсалія, текст, речення, граматичні засоби.*

Порівняльний аналіз функцій та значень конструкцій майбутнього представляє собою великий інтерес в сучасному мовознавстві, оскільки певним чином пов'язаний з визначенням категоріальної приналежності футурума (особливо у зв'язку із взаємозумовленістю футуральної та модальної семантики), тобто кола значень, переданих категоріальними формами майбутнього, і способів їх класифікації у сфері вираження майбутнього та виділення їх з-поміж більш-менш частотних форм і конструкцій. Спроби вийти за межі традиційного тлумачення особливостей вираження семантики майбутності робить Л.С. Бархударов, який доводить, що майбутнє не можна відносити до граматичної категорії часу [1]. Учений наголошує, що майбутнє утворює ще одну граматичну категорію дієслова, яку можна назвати «модальним часом» [1, 101]. Я.Г. Биренбаум [2, 54] та Ф.Р. Палмер [11, 37] стверджують, що модальний час базується на основі прямування та вказує на відношення між моментом та тривалістю процесу, який позначений дієсловом та моментом мовлення з урахуванням модальних відтінків, які невіддільні від майбутнього. Є. Курілович кваліфікував майбутній час як спосіб [див.: 5, 218]. І.Р. Вихованець, у свою чергу, тлумачить його як «з'єднувальну ланку між категорією часу і категорією способу» [3, 250]. А.П. Загнітко визначає майбутній час як одну з форм категорії часу [7, 218].

Складний характер поняття майбутнього, його зв'язок з модальними відтінками припущення, ймовірності, бажаності тощо, дозволяє провести зіставлення часових та модальних значень футурума в українській мові. Форми часу неодноразово піддавалися ретельному аналізу в лінгвістиці, проте досі не існує робіт, присвячених детальному опису зв'язків та взаємовпливів категорій футуральності та модальності як лінгвістичної універсалії. Цим зумовлена **актуальність** роботи. **Об'єктом** аналізу є дієслівні форми майбутнього часу в українській мові як засоби вираження модальності та футуральності. **Предметом** дослідження стала функціональна сутність поняття модальності та темпоральності, їх реалізація в мові та мовленні, особливості їх взаємодії. **Метою** даної роботи є дослідження та опис семантико-граматичних способів вираження модальності та майбутності в українській мові. Для досягнення даної мети в роботі ставляться такі **завдання**: 1) проаналізувати специфіку майбутніх дій та показати, що будь-яка майбутня дія є гіпотетичною